

JULIA ANNA GROCHOCKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

OBLICZA WOJNY HYBRYDOWEJ NA TERYTORIUM UKRAINY STANOWISKO FEDERACJI ROSYJSKIEJ, SOJUSZU PÓLNOATLANTYCKIEGO I UNII EUROPEJSKIEJ

WPROWADZENIE

Opisując złożoność współczesnych konfliktów najczęściej używa się określeń niekonwencjonalność, asymetryczność, hybrydowość¹, wojna nowej generacji oraz wojna kontrolowanego chaosu². Istotną cechą wojen XXI wieku jest uczestnictwo zarówno podmiotów państwowych, jak i niepaństwowych, które łączą konwencjonalne sposoby prowadzenia walki z metodami pozostającymi poza obszarem tradycyjnego rozumienia operacji wojskowych.

Określenie wojna hybrydowa przede wszystkim odnosi się do strategii podmiotów niepaństwowych, trudniących się głównie działalnością przestępczą, terrorystyczną (np. Hezbollah), jednakże termin ten nabrał nowego znaczenia po aneksji Krymu i pozostałych działaniach prowadzonych przez siły rosyjskie we wschodniej części Ukrainy³.

Społeczność międzynarodowa niemal powszechnie utożsamia określenie wojna hybrydowa z inwazją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, chociaż te metody walki Rosja wyko-

¹ Hybrydowość we współczesnych koncepcjach konfliktów polega na łączeniu dawnych (konwencjonalnych) i nowoczesnych (niekonwencjonalnych) sposobów prowadzenia wojen na rzecz osiągnięcia zamierzonych celów strategicznych. W XXI w. cechy hybrydowości nie są zarezerwowane wyłącznie dla samego charakteru walki, ale również mogą stać się atrybutem strony walczącej, przestrzeni konfliktu (pola walki), a także źródła konfliktu. A. Gruszczak, *Hybrydowość współczesnych wojen – analiza krytyczna*, [w:] *Asymetria i hybrydowość. Stare armie wobec nowych konfliktów*, red. W. Sokała, B. Zapala, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2011, s. 10–11.

² Wojna kontrolowanego chaosu jest nastawiona na destabilizację państwa przeciwnika w wymiarze politycznym i ekonomicznym, dezintegrację państwa, a w konsekwencji jego rozpad oraz zmianę ośrodka władzy politycznej i podporządkowanie go okupantowi. Według Olgi Wasiuty, wojna kontrolowanego chaosu niszczy przeciwnika w sposób totalny, odbierając państwu atrybuty jego suwerenności wewnętrznej i zewnętrznej. O. Wasiuta, *Geneza pojęcia i zmiany podejścia do wojny hybrydowej w zachodnim dyskursie politycznym i wojskowym*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, nr 17, s. 28.

³ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/social-media-tool-hybrid-warfare>, „Social Media as a Tool of Hybrid Warfare”, s. 9 (dostęp: 17.01.2017 r.).

rzystała również w wojnie z Gruzją w 2008 roku. Bez wątpienia konflikt o charakterze hybrydowym stał się punktem zwrotnym w ewolucji pojmowania i kształtowania bezpieczeństwa euroatlantyckiego, gdyż współczesne operacje wykorzystują innowacyjność i technologie, stając się tym samym nowym wyzwaniem, z jakim muszą zmierzyć się państwa w XXI wieku⁴. Brak potwierzonego prawnie lub politycznie rozgraniczenia, które przykłady ataków np. na sieci informatyczne lub jakie działania sabotażowe stają się aktami wojennymi, determinuje trudności w rozumieniu i definiowaniu wojny hybrydowej.

Konsekwencje rosyjskich działań hybrydowych na Ukrainie mają szczególne znaczenie dla byłych państw satelickich Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), zwłaszcza dla krajów nadbałtyckich⁵, które zostały uznane za najbardziej zagrożone ekspansjonistyczną polityką Federacji Rosyjskiej o wyraźnych cechach rewizjonizmu⁶. Nie bez powodu Sojusz Północnoatlantycki (NATO) zobowiązał się do utworzenia od lutego 2015 roku nowych stanowisk dowodzenia w Estonii, Polsce, na Łotwie i Litwie⁷.

W artykule autorka podjęła próbę przedstawienia stanowisk Federacji Rosyjskiej, NATO oraz Unii Europejskiej (EU) wobec konfliktu na Ukrainie. Kluczowe okazało się pytanie w jakim stopniu NATO i UE są w stanie odpowiedzieć na wyzwania związane z wojną hybrydową.

⁴ Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015, s. 4 (dostęp: 17.01.2017 r.).

⁵ Rosyjska polityka zagraniczna wobec państw nadbałtyckich, przede wszystkim Łotwy i Estonii uległa radykalnej zmianie ze względu na istotne problemy graniczne i narodowościowe (przesunięcie granicy z Łotwą i Estonią w 1944 roku na korzyść ówczesnego ZSRR i późniejsze traktaty graniczne z 2007 i 2014 roku, potwierdzające przynależność części łotewskiego powiatu abreńskiego oraz estońskiego rejonu peczorskiego i Iwangorodu do Federacji Rosyjskiej), a także z uwagi na wstąpienie państw bałtyckich do struktur Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej, co niewątpliwie oznaczało fiasko rosyjskiej wizji odbudowy mocarstwa w granicach dawnego ZSRR. V. Herasymenko, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec obszaru postradzieckiego w świetle paradygmatu realistycznego*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 18, s. 127–128.

⁶ Rewizjonizm w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej uwidocznił się w latach 2006–2007 i polegał na podejmowaniu przez władze Kremla działań zmierzających do zmiany retoryki i modelu kontaktów z Zachodem. Stabilność polityczna oraz skuteczne starania Rosji o permanentne zwiększanie potencjału wojskowego, a także modernizacja sił zbrojnych zdeterminowały poniekąd jej wizję porządku globalnego, w której to właśnie Rosja uzurpowała sobie prawo do posiadania uprzywilejowanej, co więcej nadrzędnej, wobec pozostałych części świata, pozycji na arenie międzynarodowej, domagając się tym samym przyznania roli decydenta w europejskich i światowych kwestiach politycznych, ekonomicznych oraz militarnych. Tożsamą retorykę Rosji mogliśmy zaobserwować w przypadku polemiki na temat przyszłości Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), gdyż Rosjanie domagali się od społeczności międzynarodowej pozostawienia tego obszaru w strefie wpływów rosyjskich, wykluczając jednocześnie możliwości rozszerzenia NATO o państwa należące do WNP. Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2009-12-20/rosyjski-rewizjonizm-wobec-zachodu>, M. Kaczmarek, *Rosyjski rewizjonizm wobec Zachodu*, OSW, Warszawa 2009, s. 5–6 (dostęp: 17.01.2017 r.).

⁷ Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015, s. 4 (dostęp: 17.01.2017 r.).

STANOWISKO FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Istotny wpływ na postrzeganie wojny hybrydowej przez Federację Rosyjską miały tezy generała armii Walerija Gierasimowa⁸ – szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, który w 2013 roku przedstawił założenia tzw. wojny nowej generacji⁹. Gierasimow, przytaczając przykłady tzw. arabskiej wiosny oraz działań na Bliskim Wschodzie, zaprezentował swoje poglądy na temat trendów i znaczących zmian charakteru konfliktów XXI wiek¹⁰ wskazując na wyraźne zacieranie się granic pomiędzy czasem pokoju a stanem wojny. Zdaniem Gierasimowa, niekonwencjonalne (niemilitarne) sposoby prowadzenia wojny wyparły podejście klasyczne. Do najbardziej skutecznych narzędzi niemilitarnych Gierasimow zaliczył: sabotaż, inwigilację przeciwnika, propagandę, dezinformację, oddziaływanie psychologiczne, jak również działania w sferze politycznej i ekonomicznej, polegające w głównej mierze na sankcjach ekonomicznych, destabilizacji społeczeństwa i struktur państwowych, izolacji politycznej lub rozlokowaniu na terytorium wroga międzynarodowych sił pokojowych, przeciwdziałających rzekomo aktom naruszania praw człowieka. Skuteczność działań wojennych, w ocenie Gierasimowa, zależy od wsparcia sił specjalnych oraz walki w przestrzeni informacyjnej, dostarczającej szerokiego spektrum asymetrycznych możliwości zmniejszenia potencjału wroga¹⁰.

Zaniepokojenie wśród zachodnich badaczy wojny hybrydowej wzbudził przede wszystkim opis poszczególnych etapów wojny nowej generacji, którą charakteryzuje inicjowanie działań zbrojnych w czasie pokoju, bez konieczności wypowiedzenia wojny. Wojna nowej generacji polega zatem na zniszczeniu potencjału militarnego, politycznego oraz ekonomicznego wroga poprzez precyzyjne uderzenia w infrastrukturę krytyczną z wykorzystaniem zaangażowania sił specjalnych oraz cywilnych formacji o charakterze paramilitarnym. Kluczowego znaczenia w starciu niekonwencjonalnym nabiera również

⁸ M. Wojnowski, *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13, s. 14; Strona internetowa Uniwersytetu w Helsinkach, http://www.helsinki.fi/aleksanteri/english/publications/presentations/papers/ap_1_2016.pdf, B. Renz, H. Smith, *Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label*, „Papers Aleksanteri” 2016, nr 1, s. 8–10 (dostęp: 17.01.2017 r.).

⁹ Zainteresowanie wojną nowej generacji wykazywali również inni rosyjscy eksperci do spraw wojny – pułkownik Sergiej Czekinow oraz generał Sergiej Bogdanow. Przedmiotem zainteresowań specjalistów była ewolucja walki zbrojnej w XXI w. Czekinow i Bogdanow zwrócili uwagę na wzrost roli sztucznej inteligencji, nanotechnologii, broni perspektywicznej generacji, broni wiązkowej, laserowej, plazmowej, psychotronicznej oraz broni geofizycznej (dzięki której jest możliwe ingerowanie w litosferę, jonosferę, atmosferę, zmiany klimatyczne). Eksperci zasugerowali, że istotną cechą XXI w. będzie prowadzenie działań zbrojnych nie tylko w przestrzeni powietrznej, ale również kosmicznej. Według Czekinowa i Bogdanowa, zaawansowany rozwój technologiczny zmienił w sposób diametralny oblicze współczesnych konfliktów zbrojnych, powodując znaczne skrócenie czasu przygotowania operacji dzięki utrzymywaniu sił stałej gotowości. Wykorzystanie walki informacyjnej oraz niewielkich sił specjalnych wyznaczyło zupełnie nowy paradygmat konfrontacji militarnych. M. Wojnowski, *Koncepcja „wojny nowej generacji” ...*, s. 16.

¹⁰ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/msnegovaya-putins-information-warfare-ukraine>, M. Snegovaya, *Putin's Information Warfare in Ukraine*, s. 12 (dostęp: 17.01.2017 r.).

tw. strategia działań pośrednich, która umożliwi przesunięcie operacji w sferę, w której przeciwnik dysponuje znacznie mniejszym potencjałem w stosunku do agresora, zapewniając rozstrzygnięcie konfliktu na zasadach korzystnych dla silniejszego. W opinii Gierasimowa, niekonwencjonalne metody walki nie stanowią nowego podejścia do konfliktów, bowiem zostały nakreślone już przez starożytnego stratega Dalekiego Wschodu Sun Tzu¹¹.

Wizja tzw. wojny nowej generacji, przedstawiona przez gen. Gierasimowa, stała się poniekąd asumptem do podjęcia konkretnych działań Kremla na rzecz modyfikacji doktryny wojennej z 2010 roku. W nowelizacji doktryny, podpisanej przez prezydenta Władimira Putina 29 XII 2014 roku, dokonano istotnych zmian w postrzeganiu relacji na linii Rosja–NATO. O ile zapisy doktryny z 2010 roku uwzględniały współpracę Rosji z NATO na rzecz wzmocnienia systemu bezpieczeństwa zbiorowego, o tyle w dokumencie z 2014 roku Sojusz stał się głównym przeciwnikiem geopolitycznym Federacji¹². Radykalna zmiana statusu NATO w kontaktach z Rosją została również podtrzymana w planie obrony Federacji Rosyjskiej na lata 2016–2020, uchwalonym 1 I 2016 roku¹³.

Rosyjska ocena rzeczywistości politycznej, ujęta w nowej doktrynie, zdaje się nosić znamiona nawoływania do powrotu zimnowojennego porządku światowego, jednakże opartego na systemie odstraszenia (powstrzymywania) niejądrowego. Zdaniem Kremla, nowa doktryna wojenna powstała jako odpowiedź na amerykański system obrony przeciwrakietowej i permanentne zwiększanie potencjału militarnego NATO z jednoczesnymi dążeniami poszerzania Sojuszu o nowe państwa Europy Wschodniej¹⁴. Doktryna zawiera opis istotnych zmian we współczesnych relacjach pomiędzy podmiotami stosunków międzynarodowych oraz w sposób enumeratywny przedstawia zagrożenia dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, wraz z wykazem działań, jakie należy podjąć w zakresie neutralizacji owych zagrożeń i zapobiegania konfliktom militarnym.

Chociaż w rosyjskiej doktrynie wojennej oficjalnie nie pojawia się określenie wojna hybrydowa, przykłady aktywności Rosji na rzecz zagwarantowania własnego bezpieczeństwa wpisują się w rosyjskie myślenie strategiczne, ukierunkowane na eliminację potencjalnych zagrożeń za pomocą środków pozamilitarnych, politycznych i dyploma-

¹¹ Strona internetowa Uniwersytetu w Helsinkach, http://www.helsinki.fi/aleksanteri/english/publications/presentations/papers/ap_1_2016.pdf, B. Renz, H. Smith, *Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label*, „Papers Aleksanteri” 2016, nr 1, s. 8–10 (dostęp: 17.01.2017 r.).

¹² Strona gazety internetowej „Wzгляд”, <http://vz.ru/politics/2014/12/29/722699.print.html>, „NATO – наш главный геополитический противник” (dostęp: 17.01.2017 r.).

¹³ Strona internetowa Polskiej Agencji Prasowej, <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,452116,-wszedl-w-zycie-rosyjski-plan-obrony-na-lata-2016-20.html>, „Wszedł w życie rosyjski plan obrony na lata 2016–2020” (dostęp: 17.01.2017 r.).

¹⁴ Strona internetowa Biura Bezpieczeństwa Narodowego, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/Doktryna-FederacjiRosyjskiej.pdf>, „Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej”, s. 5 (dostęp: 17.01.2017 r.).

tycznych¹⁵. Zatem, wojna hybrydowa, zwłaszcza prowadzona w przestrzeni informacyjnej, jest w doktrynie z 2014 roku poniekąd „usankcjonowana”.

Nową jakością doktryny z 2014 roku, w porównaniu z jej poprzednimi wersjami, stanowi wyeksponowanie znaczenia niemilitarnych struktur organizacyjnych wspierających działania poprzez przesunięcie operacji w sferę informacyjną i cyberprzestrzeń¹⁶. Nie ulega wątpliwości, że rosyjska koncepcja wojny hybrydowej nawiązuje do paradygmatu zachodniego, konfrontując go jednak z rosyjskimi potrzebami, tradycją, kulturą i doświadczeniami historycznymi. Zachodnie wizje wojny hybrydowej w wersji rosyjskiej oznaczają mocno selektywne podejście do koncepcji obrony i ataku, dającej się pogodzić z interesami geostrategicznymi Federacji Rosyjskiej.

Jest wręcz kuriozalnym, iż taktyka, którą skrupulatnie stosuje Federacja Rosyjska wobec Ukrainy poprzez wojnę psychologiczną i informacyjną, została uznana przez władze Kremla za jedno z kluczowych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego i suwerenności narodu rosyjskiego (w przypadku wykorzystania taktyki przez inne państwa przeciwko Rosji). Przykłady działań hybrydowych, zagrażających suwerenności Federacji, paradoksalnie stały się podstawowym narzędziem tego państwa w kontaktach z innymi przedstawicielami społeczności międzynarodowej i zostały uznane przez Kreml jako obligatoryjne do realizacji wytyczonych celów ekspansjonistycznych¹⁷.

Analizując działania Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie, można skonstatować, iż jednym z przejawów wojny hybrydowej stała się wojna informacyjna (wojna, w której systemy informacyjne traktuje się jako narzędzie walki lub jej cel)¹⁸, która nabrała nowego, szerszego znaczenia. Podczas, gdy Zachód kładzie nacisk na informacje operacyjne w odróżnieniu od konkretnych działań wojennych, w rosyjskiej doktrynie wojennej zauważamy wyraźne definiowanie wojny współczesnej jako konfrontacji pomiędzy dwoma lub więcej państwami w przestrzeni informacyjnej, która to konfrontacja zmierza głównie do

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Należy zaznaczyć, iż rozważania rosyjskich ekspertów do spraw wojskowych od kilku lat skupiają się na cyberprzestrzeni i cyberzagrożeniach. Potwierdzeniem nowego trendu było wystąpienie w marcu 2012 roku wicepremiera Rosji Dimitrija Rogozina, który zadeklarował utworzenie rosyjskiego cyberdowództwa – odpowiednika United States Cyber Command (Cyberdowództwo Stanów Zjednoczonych Ameryki). Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_57_pl_sily_zbrojne_net.pdf, J. Darczeńska, *Rosyjskie siły zbrojne na froncie walki informacyjnej. Dokumenty strategiczne*, s. 21 (dostęp: 31.01.2017 r.); Strona internetowa Tass Russian News Agency, <http://tass.com/archive/672082>, *Russia may form cyber command – Rogozin* (dostęp: 3.02.2017 r.).

¹⁷ Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015, s. 5 (dostęp: 10.01.2017 r.).

¹⁸ Strategia i istota wojny informacyjnej została obszernie omówiona w monografii Gregory'ego J. Rattray'a. G.J. Rattray, *Wojna strategiczna w cyberprzestrzeni*, przekł. J.B. Szporko, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 2001, s. 19–170.

eliminacji potencjalnego wroga poprzez¹⁹: 1) zniszczenie systemów informatycznych oraz zasobów o kluczowym znaczeniu; 2) osłabienie systemu politycznego, społecznego i gospodarczego; 3) indoktrynację społeczeństwa ukraińskiego, aby doprowadzić do destabilizacji państwa; 4) wyłączenie elementów kluczowych uniemożliwiających przeciwnikowi prowadzenie dalszych działań (tzw. operacje rozstrzygające)²⁰; 5) zmuszenie państwa do podejmowania decyzji korzystnych dla Rosji.

Wojna informacyjna w wydaniu Rosji nie ogranicza się tylko do działań psychologicznych, ale jest również wymierzona w systemy dowodzenia i kontroli, zakłócając właściwe funkcjonowanie logistycznych systemów łączności rządowej i wojskowej, tak jak miało to miejsce w trakcie wojny z Gruzją w 2008 roku²¹.

Jednak zdecydowana większość ataków cybernetycznych jest natury psychologicznej, gdyż Rosjanie posługują się mediami społecznościowymi²² jako narzędziem wojny hybrydowej do szerzenia dezinformacji i nastrojów antyzachodnich (ang. *Weaponization of Social Media*)²³. Wspomniane określenie *Weaponization of social media* odnosi się do wykorzystywania *social media* jako wsparcia działań militarnych.

Thomas Nissen – specjalista z Centrum NATO do spraw Komunikacji Strategicznej (StratCom), wyróżnił sześć sposobów militaryzacji mediów społecznościowych, stosowanych między innymi przez Rosję, do których zaliczył²⁴: 1) targetowanie (ang. *Targetting*) – integralną część wojny cybernetycznej polegającą na niezwykle precyzyjnym doborze celu za pomocą np. geolokalizacji adresu IP; 2) wywiad (ang. *Intelligence*) – stały monitoring działań w mediach społecznościowych i danych w nich zamieszczanych, systematyczne poszukiwanie potrzebnych informacji i ich gromadzenie, a także wykorzystanie zgromadzonego zasobu danych w celu zmylenia przeciwnika; 3) wojnę psychologiczną

¹⁹ Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015, s. 4 (dostęp: 10.01.2017 r.).

²⁰ M. Kaszuba, *Nowy wymiar współczesnej wojny*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo militarne*, red. M. Kubiak, A. Turek, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Warszawa–Siedlce 2012, s. 56.

²¹ Według Światowej Oceny Zagrożeń Amerykańskiej Agencji Wywiadu z 2015 roku, Rosja została uznana za jedną z największych potęg w obszarze ofensywnych zdolności cybernetycznych, która jest w stanie kontrolować systemy infrastruktury krytycznej wroga wykorzystując złośliwe oprogramowanie. Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015, s. 5 (dostęp: 10.01.2017 r.).

²² Szerzej na temat roli mediów społecznościowych w strategiach hybrydowych zob. Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/social-medias-role-hybrid-strategies-author-thomas-elkjer-nissen>, T. E. Nissen, *Social media's role in „Hybrid Strategies”*, s. 4–8 (dostęp: 17.01.2017 r.).

²³ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/social-media-tool-hybrid-warfare>, „Social Media as a Tool of Hybrid Warfare”, s. 13–20 (dostęp: 17.01.2017 r.).

²⁴ Szerzej na temat wykorzystania mediów społecznościowych do wsparcia działań militarnych zob. Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/thomas-nissen-weaponization-social-media>, T. Nissen, *#TheWeaponizationOfSocialMedia*, Kopenhaga 2015, s. 74–103 (dostęp: 19.01.2017 r.).

(ang. *Psychological Warfare*) – działania, które polegają na rozpowszechnianiu informacji wpływających na mentalność, emocje i wartości przeciwnika; metodami kluczowymi wojny psychologicznej są dezinformacja i falsyfikowanie rzeczywistości, szeroko rozumiana propaganda; 4) działania w sferze cybernetycznej (ang. *Cyber-Operations*) – ataki na sieć internetową polegające na przejmowaniu kont poprzez odmowę dostępu, zmierzające do zmiany haseł, a tym samym zawartości profili, zakłócania funkcjonowania lub wygaszania istniejących stron internetowych; przechwytywanie haseł, danych; 5) działania defensywne (ang. *Defence*) – identyfikację pojawiających się zagrożeń, operacje ochrony technicznej kont, profili, platform oraz stron internetowych na poziomie systemowym; zapobieganie wyciekowi informacji poufnych przez zastosowanie szyfrowania; aktywność na rzecz przeciwdziałania szpiegostwu; 6) dominację i kontrolę (ang. *Command and Control*) – *social media* jako narzędzie ułatwiające proces decyzyjny poprzez komunikację wewnętrzną, koordynację i synchronizację działań; media społecznościowe stanowią doskonałą okazję do bezkarnego funkcjonowania podmiotów niepaństwowych, gdyż wykorzystanie ich w procesie dowodzenia rozmywa niejako odpowiedzialność za działania niezgodne z prawem i utrudnia dotarcie do głównych ośrodków dowodzenia w celu unicestwienia zagrożenia.

Wykorzystywanie mediów społecznościowych przez Rosję w wojnie przeciwko Ukrainie potwierdziła akcja hakerów *b0ltai.org*, którzy ujawnili korespondencję z internetowej agencji badawczej, uwierzytelniając tym samym jej powiązania z Kremlm. Ponadto, Rosjanie skrupulatnie falsyfikowali rzeczywistość hakując, na kilka dni przed ukraińskimi wyborami parlamentarnymi, elektroniczne billboardy reklamowe i umieszczając na nich film oskarżający polityków ukraińskich o zbrodnie wojenne na wschodzie Ukrainy. Za akcję były odpowiedzialne grupy „Cyber Berkut”²⁵. Nie ulega wątpliwości, że rosyjskie próby dezinformacyjne okazały się niezwykle skuteczne i bez wątpienia służyły indoktrynacji, co nie powinno pozostać bez echa w społeczności międzynarodowej, której podatność na cyberataki wynika przede wszystkim z braku wiążących aktów normatywnych, zawierających konkretne wytyczne postępowania w przypadku cyberterrorystów²⁶.

Za kluczowe ramy tematyczne rosyjskiej kampanii informacyjnej uznano między innymi: 1) problemy społeczne i gospodarcze, niezdolność Ukrainy do zapewnienia państwowości obywatelom; 2) radykalizację opozycji oskarżanej o szerzenie strachu i paniki; 3) brak porządku społecznego i bezpieczeństwa wykorzystywany jako uzasadnienie tworzenia prorosyjskich grup samoobrony we wschodniej Ukrainie; 4) traktowanie Euro-majdanu jako zaplecza USA i UE, a jego uczestników jak zdrajców; 5) opisywanie Za-

²⁵ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/social-media-tool-hybrid-warfare>, „Social Media as a Tool of Hybrid Warfare”, s. 12 (dostęp: 17.01.2017 r.).

²⁶ Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015, s. 7 (dostęp: 10.01.2017 r.).

chodu w kategoriach zła, który wpływa na władze Ukrainy w celu realizacji spisku, inspirowane przemoc i przygotowuje ekstremistów, aby zdestabilizować sytuację na Ukrainie (zwłaszcza Rosja oskarża o to Litwę i Polskę); 6) traktowanie wspólnej historii Rosji i Ukrainy oraz religii prawosławnej jako elementów integrujących oba narody.

Jak wynika z przytoczonej tematyki rosyjskiej kampanii informacyjnej, Rosjanie skrupulatnie posiłkują się dezinformacją dyskredytując USA i UE. W rosyjskim przekazie wyraźnie dominuje mitologizowanie zachodniego środowiska międzynarodowego, które stanowi przeszkodę dla Rosji w odbudowie potęgi. Należy mieć na uwadze, iż kampania informacyjna w wydaniu Rosji w dalszym ciągu jest zorientowana na odzyskanie dawnej strefy wpływów na terytoriach postsowieckich oraz utworzenie wielobiegunowego świata, co kłóci się z kolei z wizją USA i próbą utrzymania porządku unipolarnego. W strategii Rosji dają się zauważyć inklinacje do eksponowania ideowego charakteru walki. Według W. Putina, ekspansja NATO, zamiast zapewnić bezpieczeństwo Europie, zagraża Rosji. Ponadto, bliższe relacje Ukrainy z NATO i UE w poważny sposób naruszają założenia rosyjskich strategicznych interesów bezpieczeństwa i są sprzeczne z zasadami demokratycznymi. Wspomniane uwarunkowania determinują niejako zachowania Rosji i „usprawiedliwiają” Kreml za wywieranie presji na Ukrainie. Rosja nie ukrywa wrogości wobec jakichkolwiek przykładów integracji Ukrainy z Europą i USA, zwłaszcza w wymiarze politycznym i wojskowym.

Agresywna polityka Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy stanowi przemyślaną i w opinii Kremla uzasadnioną strategię. Tuż po aneksji Krymu prezydent Putin tłumaczył działania Federacji Rosyjskiej: 1) historyczną, duchową i kulturową jednością Rosji i Ukrainy; 2) tęsknotą za ZSRR; 3) historyczną niesprawiedliwością w kwestii przynależności Krymu do Ukrainy²⁷; 4) rzekomym nadużywaniem praw człowieka wobec obywateli rosyjskich na Krymie; 5) utożsamianiem Euromajdanu z zamachem, za którym stali nacjonaliści, neonaziści, antysemita i rusofoby; 6) uznaniem NATO za zagrożenie (zwłaszcza rozmieszczenie floty Sojuszu w rejonie Krymu); 7) uznaniem przez Rosjan Krymu za ziemię historycznie rosyjską; 8) powoływaniem się na prawo do samostanowienia narodów zapewnionym w Karcie Narodów Zjednoczonych²⁸. Punkt 7 i 8 pozwala stwierdzić, że Putin uczynił odzyskanie Krymu istotnym elementem strategii, która miała potwierdzić siłę Federacji Rosyjskiej i jej nieograniczoną zdolność do obrony żywotnych interesów geopolitycznych, bez względu na możliwe sankcje ze strony UE i NATO.

²⁷ Na temat losów historycznych Krymu zob. M. Golda-Sobczak, *Krym jako przedmiot sporu ukraińsko-rosyjskiego*, *Silva Rerum*, Poznań 2016, s. 79–169.

²⁸ Putin dostrzegł „analogię” odłączenia się Ukrainy od ZSRR w odłączeniu się Krymu od Ukrainy, co więcej przytoczył tekst pisemnego oświadczenia USA z 17 IV 2009 roku w sprawie niepodległości Kosowa, tłumacząc, że deklaracja niepodległości, chociaż częstokroć narusza prawo krajowe, nie stanowi deliktu prawa międzynarodowego.

STANOWISKO SOJUSZU PÓLNOATLANTYCKIEGO

Zdecydowanie odmienne stanowisko w stosunku do poglądów Federacji Rosyjskiej wobec sytuacji na Ukrainie prezentuje NATO. Rozbieżności w ocenie kryzysu wynikają z odmiennych interesów i celów strategicznych obu podmiotów. O ile Rosja, zdeterminowana realizacją wizji supermocarstwa, dąży do podporządkowania sobie dawnych państw satelickich ZSRR, o tyle Sojusz kładzie nacisk na zapewnienie bezpieczeństwa w obszarze euroatlantyckim, dlatego też wszelkie działania Federacji Rosyjskiej, skoncentrowane na destabilizację Europy, spotykają się z ostrym sprzeciwem ze strony NATO.

Sojusz uznał, iż najbardziej nieprzewidywalnym elementem konfliktu hybrydowego na Ukrainie jest rosyjska wojna informacyjna, wykorzystująca wyrafinowane i coraz bardziej efektywne narzędzia wywierania presji na Ukraińcach. Sojusz Północnoatlantycki dokonał wnikliwej analizy rosyjskiej kampanii informacyjnej w kontekście narracji rządu rosyjskiego, posiłkując się dokumentami strategicznymi – Przeglądem Polityki Zagranicznej z 2007 roku oraz Przeglądem Bezpieczeństwa Państwa z 2009 roku, w których odnajdujemy istotne informacje na temat polityki Federacji Rosyjskiej, zmierzającej do legitymizacji obowiązku państwa do obrony swoich obywateli, również tych zamieszkujących poza granicami Rosji. Według NATO, kampania informacyjna Federacji Rosyjskiej jest sfokusowana na utrzymanie tzw. rosyjskiego świata, rosyjskiego porządku, zgodnie z którym należy zapewnić jednolitą retorykę przekazu medialnego w języku rosyjskim, który docierałby w niezmienionej formie poza granice Federacji – chodzi zwłaszcza o byłe republiki satelickie ZSRR²⁹.

Konsekwentna kontrola środków masowego przekazu przez rząd rosyjski jest, zdaniem NATO, warunkiem *sine qua non* do realizacji kampanii informacyjnej przeciwko Ukrainie. Nie bez znaczenia główne kanały telewizji rosyjskiej mocno zaangażowały się w relacjonowanie poddanych falsyfikacji wydarzeń na Ukrainie. Działania polegające na tzw. „trollowaniu” w internecie służyły również zakłamanej narracji rządu rosyjskiego. W opinii NATO, kontrola nad mediami w zrozumiały sposób utrudniała państwu demokratycznym rywalizację z przekazem ze strony Rosji³⁰.

Według NATO, narracja rosyjska w mediach koncentrowała się na kilku dominujących kwestiach: 1) zestawianie rosyjskiej słowiańskiej cywilizacji prawosławnej w opozycji z dekadencją i chyłącą się ku upadkowi Europą; 2) traktowanie Ukrainy jako integralnej części tzw. Eurazji³¹ oraz utworzenie unii celnej (Rosja, Ukraina, Białoruś i Kazachstan),

²⁹ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, wrzesień 2014, s. 10 (dostęp: 17.01.2017 r.).

³⁰ Ibidem, s. 11–12.

³¹ Termin „Eurazja” ukuł austriacki geolog Edward Suess, tłumacząc, że nie jest możliwe wyznaczenie wyraźnej granicy geograficznej pomiędzy Europą a Azją. Wraz z początkiem XX w. nastąpił wzrost znaczenia

będącej przeciwwagą dla rynków zachodnich; 3) promowanie świata rosyjskiego, który łączy wschodnich Słowian, sugerując tym samym, że Rosjanie, Białorusini i Ukraińcy stanowią jeden naród z naturalnym prymatem Rosji³²; 4) traktowanie Ukraińców jako pseudo-naród, który samodzielnie nie potrafi rządzić państwem i zapewnić sobie suwerenność; 5) przeświadczenie o braku jednolitego interesu państw członkowskich Unii Europejskiej (UE) i stawianie Stanów Zjednoczonych Ameryki (USA) w opozycji do UE; 6) prawne i historyczne legitymizowanie działań Federacji Rosyjskiej na Ukrainie³³; 7) obwinianie NATO i UE za sytuację na Ukrainie i definiowanie polityki Rosji wobec Ukrainy w kategoriach odpowiedzi na działania Zachodu godzące w interesy rosyjskie³⁴.

Eksperti NATO są zdania, iż rosyjska kampania informacyjna była kluczowym elementem działań Rosji na terytorium Ukrainy. Zarówno kampania informacyjna, jak i operacje militarne korespondowały z cechami charakterystycznymi dla nowej formy walki, w trakcie której zacierają się granice pomiędzy pokojem a wojną. Główny obszar bitwy został poniekąd przeniesiony z pola fizycznego do serc i umysłów społeczności³⁵. Nato-

nowej wówczas dziedziny naukowej – geopolityki, a jej podstawy teoretyczne skonstruował Halford Mackinder, w opinii którego polityka globalna była zależna od tzw. *heartlandu* (serca kontynentu), gdyż panowanie nad *heartlandem* zapewniało panowanie nad całym światem. Współczesnym kontynuatorem idei Mackindera w realiach eurazjatyckich w Federacji Rosyjskiej jest Aleksander Dugin – były doradca Władimira Putina, ekspert stosunków międzynarodowych. A. Dugin, zafascynowany geopolitycznym modelem świata Mackindera, utożsamił Rosję z *heartlandem*, tłumacząc konieczność ekspansji Rosji i odbudowy dawnego imperium swoistym mesjanizmem narodowym. A. Dugin zestawiał Federację Rosyjską w opozycji do Zachodu, przekonując o jej moralnej, kulturowej i politycznej przewadze. Dyskredytując cywilizację zachodnią i potępiając jej hedonistyczne podejście do życia zapewniał, że jedynym narodem zdolnym do władania światem są Rosjanie, którzy powinni odzyskać kontrolę nad Europą Środkową, wyzwalając ją spod niszczącego nadzoru amerykańskiego i wcielając wraz z innymi państwami Azji do idealnego tworu, jakim ma być Eurazja. P. Eberhardt, *Rosyjski eurazjatyzm i jego konsekwencje geopolityczne*, „Przegląd Geograficzny” 2005, t. 72, z. 2, s. 171, 182–184. Unia eurazjatycka miała zastąpić Wspólnotę Niepodległych Państw, natomiast uległość Ukrainy miała zagwarantować Rosji bezpieczną egzystencję i swobodną kontrolę nad resztą Europy Wschodniej. Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, wrzesień 2014, s. 7 (dostęp: 17.01.2017 r.).

³² Ibidem, s. 7, 11.

³³ Ibidem, s. 19.

³⁴ W opinii NATO Szczyt Partnerstwa Wschodniego, który odbył się w Wilnie w 2013 roku stał się punktem zwrotnym w relacjach Federacji Rosyjskiej z Ukrainą, która w swojej polityce zagranicznej obrała zdecydowany kierunek proeuropejski, co poważnie zaburzyło starania Federacji do realizacji idei starożytnej Rosji (pierwszego słowiańskiego państwa średniowiecznego funkcjonującego od IX do XIII w.) jako naturalnego źródła współistnienia obu narodów słowiańskich. Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, Wrzesień 2014, s. 18 (dostęp: 17.01.2017 r.).

³⁵ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, wrzesień 2014, s. 11 (dostęp: 17.01.2017 r.).

miast Krym, stał się swoistym sprawdzianem możliwości wykorzystania całkiem nowej formy walki, w której hybrydowość i asymetryczność została połączona z intensywną i co więcej efektywną kampanią informacyjną, cyberprzestępczością i działaniami dobrze wyszkolonych sił specjalnych³⁶.

NATO obserwując nielegalną aktywność Rosji we wschodniej części Ukrainy, przedstawiło swoje oficjalne stanowisko wobec konfliktu o charakterze hybrydowym. Na konferencji międzyparlamentarnej w sprawie Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa/Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, która odbyła się 5 III 2015 roku w Rydze zastępca sekretarza generalnego NATO Alexander Vershbow określił 2014 rok przełomowym momentem w kreowaniu nowej rzeczywistości strategicznej. Vershbow zdefiniował wojnę hybrydową jako działania łączące w sobie elementy konwencjonalne z narzędziami nowej generacji w postaci: 1) ukrytej interwencji; 2) tajnych dostaw broni i systemów uzbrojenia; 3) szantażu gospodarczego; 4) obłudy środków dyplomatycznych; 5) manipulacji medialnej; 6) dezinformacji. Według Vershbowa, wojna hybrydowa, łącząc politykę *soft* i *hard power* wymaga od NATO wieloaspektowego podejścia do problemu, między innymi poprzez wzmocnienie integracji społeczeństwa, poprawę systemów wywiadowczych i ostrzegawczych, a także ochronę infrastruktury informatycznej. Istotnym sposobem walki z wojną hybrydową ma być również reforma sektorów obronnych NATO i budowa skutecznych sił zbrojnych we współpracy z UE, Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz Ligą Arabską. Rosja nie może być traktowana jako partner w zapewnianiu bezpieczeństwa obszaru euroatlantyckiego, gdyż usilnie dąży do destabilizacji i upadku Ukrainy. Dlatego też, społeczność międzynarodowa musi zapewnić deeskalację konfliktu na Ukrainie, aby zapobiec ekspansji rosyjskiej³⁷.

Kluczowe dla oceny sytuacji na Ukrainie były również ustalenia szczytu NATO, który odbył się w dniach 8-9 VII 2016 roku w Warszawie. W trakcie spotkania wskazano na liczne zagrożenia dla wschodnich granic Sojuszu, generowane przez podmioty państwowe i niepaństwowe. Uczestnicy szczytu uznali wojnę hybrydową za jedno z największych wyzwań z jakimi, obok terroryzmu i cyberprzestępczości, musi zmierzyć się NATO. Agresywne działania Rosji, polegające w głównej mierze na prowokacyjnych działaniach wojskowych oraz demonstrowaniu gotowości do realizacji celów politycznych poprzez groźbę użycia siły, stały się bez wątpienia źródłem niestabilności w Europie Środkowo-Wschodniej, naruszając tym samym podstawowe zasady bezpieczeństwa euroatlantyckiego i długofalowe cele, jakimi są pokój i wolność³⁸.

³⁶ Ibidem, s. 26.

³⁷ Strona internetowa NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117919.htm, „ESDP and NATO: better cooperation in view of the new security challenges” (dostęp: 22.01.2017 r.); „Deputy Secretary General: NATO–EU cooperation is more important than ever” (dostęp: 22.01.2017 r.).

³⁸ Strona internetowa NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#piracy, „Warsaw Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016” (dostęp: 30.01.2017 r.).

Sojusz Północnoatlantycki potępił świadomą destabilizację wschodniej Ukrainy, nielegalną aneksję Krymu oraz wszelkie prowokacyjne działania wojskowe w pobliżu swych granic, a także w regionach Morza Bałtyckiego, Czarnego i Śródziemnego. Sojusz, reagując na zmienne środowisko bezpieczeństwa, podjął decyzję o zwiększeniu swojej obecności we wschodniej części Europy. Pomimo zawieszenia współpracy cywilnej i wojskowej z Rosją, nie wykluczono dialogu politycznego w ramach Rady NATO–Rosja. Zdaniem NATO, jedynie wzajemna wojskowa przejrzystość może przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Dlatego też Sojusz wezwał Rosję do zaangażowania się w prace WE nad nowelizacją Dokumentu Wiedeńskiego³⁹. Jednocześnie Sojusz zapewnił, że nie dąży do konfrontacji z Federacją Rosyjską i nie stanowi dla niej zagrożenia. Jednakże dopóki Rosja nie będzie przestrzegać prawa międzynarodowego nie jest możliwy powrót do relacji NATO–Rosja na zasadach *buissonnières*⁴⁰.

W opinii NATO, warunkiem bezpieczeństwa europejskiego jest autonomiczna, suwerenna i stabilna politycznie Ukraina. Dlatego też, Sojusz potępił wszelkie działania Rosji zmierzające do naruszenia integralności terytorialnej Ukrainy i skrytykował jej nadmierną aktywność polegającą na udzielaniu pomocy finansowej i zbrojnej grupom bojowników.

Ważnym posunięciem NATO, ograniczającym ekspansjonistyczne zapędy Rosji, była decyzja o wzmocnieniu wschodniej flanki poprzez obecność sił wielonarodowych w Polsce, Estonii, na Litwie i Łotwie (utworzenie czterech rotacyjnych batalionowych grup bojowych). W ocenie NATO, realizacja ustaleń szczytu w kwestii wzmożonej ochrony wschodnich granic Sojuszu ma powstrzymać Rosję przed ewentualnym atakiem na państwa Europy Środkowo-Wschodniej oraz stanowić swoiste ostrzeżenie o możliwości zaangażowania się w konflikt innych państw sojuszniczych. Należy podkreślić, że decyzja o wzmocnieniu wschodniej flanki NATO nie stanowiła propozycji rozwiązania konfliktu na Ukrainie, nie była nawet adresowana do Ukrainy, dlatego też jej implementacja nie mogła przynieść wymiernych korzyści dla Ukraińców. Uzasadnieniem konieczności wzmożonej ochrony wschodniej rubieży Sojuszu była agresja Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy oraz ćwiczenia wojskowe realizowane przez Rosjan, polegające na symulacji ataku na Norwegię i Finlandię. W obliczu pojawiających się realnych zagrożeń ze strony

³⁹ Dokument Wiedeński o środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa, przyjęty w 1999 roku obejmuje zobowiązania w zakresie aktywności wojskowej państw poprzez przekazywanie informacji o siłach zbrojnych, aktualnych strategiach i doktrynach wojennych, planowanym uzbrojeniu. Dokument wprowadził procedurę konsultacji międzyrządowych w razie wykrycia nadmiernej aktywności wojskowej, bądź pojawienia się groźnych incydentów militarnych. Dokument Wiedeński stanowi ważny dla bezpieczeństwa europejskiego akt, jednakże wymaga skorygowania poprzez dostosowanie postanowień do aktualnych wyzwań. Szerzej na temat Dokumentu zob. Strona internetowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, https://www.pism.pl/files/?id_plik=777, R. Śmigieński, M. Terlikowski, *Wojskowe środki budowy zaufania i bezpieczeństwa w Europie – stan obecny i perspektywy*, Biuletyn PISM nr 70, 2009 (dostęp: 30.01.2017 r.).

⁴⁰ Strona internetowa NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#piracy, „Warsaw Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016” (dostęp: 30.01.2017 r.).

Rosji, Sojusz zdecydował o zwiększeniu gwarancji bezpieczeństwa państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Ustalenia w sprawie wschodniej flanki zdeterminowały dokonanie zasadniczych zmian w strategii działania Sojuszu, który zrezygnował z koncepcji tzw. *reassurance* (gwarancja) na rzecz *deterrence* (odstraszanie)⁴¹. Zapowiedzi o zwiększeniu ochrony wschodnich granic NATO były zgodne z oczekiwaniami państw nadbałtyckich, a konsekwentna implementacja postanowień miała przyczynić się do wzmocnienia ich statusu bezpieczeństwa.

Ponadto, na szczycie NATO w Warszawie zatwierdzono tzw. Wszechstronny Pakiet Wsparcia dla Ukrainy (ang. *Comprehensive Assistance Package – CAP*)⁴² oferujący pomoc w zakresie koniecznych reform wielu obszarów, przede wszystkim sektora bezpieczeństwa i obronności. Podstawowym celem pakietu jest zreformowanie ukraińskich sił zbrojnych zgodnie ze standardami Sojuszu oraz osiągnięcie interoperacyjności z siłami NATO. Kluczowe obszary oferowanej pomocy dotyczą: 1) wzmocnienia nadzoru demokratycznego (zwiększenie roli parlamentu, społeczeństwa obywatelskiego) oraz kontroli cywilnej nad sektorem bezpieczeństwa i obrony (poprawa profesjonalnego szkolnictwa wojskowego, m. in. poprzez kontynuację Programu DEEP (ang. *Defence Education Enhancement Programme*)⁴³; 2) kontroli dowodzenia, komunikacji i komputeryzacji (wzmocnienie zdolności bezpiecznego dowodzenia i kontroli świadomości sytuacyjnej sił zbrojnych poprzez wymianę wiedzy i doświadczeń pomiędzy Ukrainą a NATO); 3) logistyki i standaryzacji (utworzenie spójnego, zintegrowanego systemu wsparcia logistycznego); 4) technicznej współpracy obronnej (działania zmierzające do osiągnięcia interoperacyjności pomiędzy NATO a Ukrainą; transformacja ukraińskiego przemysłu obronnego); 5) cyberbezpieczeństwa (zwiększenie zdolności do przeciwdziałania atakom cybernetycznym); 6) bezpieczeństwa energetycznego (wspieranie ochrony infrastruktury krytycznej); 7) rehabilitacji medycznej (stworzenie efektywnego systemu wsparcia medycznego sił); 8) unieszkodliwiania improwizowanych urządzeń wybuchowych i niewybuchów, min przeciwpiechotnych oraz źródeł radioaktywnych znajdujących się na terenie byłych radzieckich baz wojskowych; 9) nauk związanych z bezpieczeństwem (realizacja programu NATO na rzecz pokoju i bezpieczeństwa; właściwa reakcja na pojawiające się

⁴¹ Strona internetowa Narodowego Centrum Studiów Strategicznych, <http://ncss.org.pl/pl/aktualnosc/781-flanka-wschodnia-a-postanowienia-szczytu-nato-w-warszawie-komentarz-narodowego-centrum-studiow-strategicznich.html>, „Flanka wschodnia a postanowienia szczytu NATO w Warszawie – komentarz Narodowego Centrum Studiów Strategicznych” (dostęp: 4.02.2017 r.).

⁴² Strona internetowa NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133173.htm, „Joint statement of the NATO-Ukraine Commission at the level of Heads of State and Government, 9 July 2016, Warsaw, Poland” (dostęp: 30.01.2017 r.).

⁴³ Program DEEP polega na udzielaniu poszczególnym państwom, m. in. Ukrainie, wsparcia w reformie edukacji wojskowej poprzez opracowywanie programów nauczania, wspieranie rozwoju zdolności obronnych oraz wzmocnianie instytucji demokratycznych. Strona internetowa NATO, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_139182.htm, „Defence Education Enhancement Programme (DEEP)” (dostęp: 1.02.2017 r.).

wyzwania; rozwój zdolności Ukrainy w dziedzinie telemedycyny – innowacyjnej formy świadczenia usług medycznych, która dzięki innowacyjnym rozwiązaniom pozwala przeprowadzać diagnozę na odległość, skutecznie łącząc elementy informatyki, telekomunikacji i medycyny; 10) strategii komunikacyjnych (rozwój strategicznych możliwości komunikacji w obszarze bezpieczeństwa i obrony); 11) przeciwdziałania wojnie hybrydowej (utworzenie platformy identyfikującej zagrożenia i weryfikującej doświadczenia z działań hybrydowych Rosji przeciwko Ukrainie); 12) reformy sektora służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; 13) planowania cywilnego (wspieranie zdolności i możliwości Ukrainy w zakresie ochrony ludności i pomocy humanitarnej w oparciu o funkcjonowanie Euroatlantyckiego Centrum Koordynacji Reagowania Kryzysowego – EADRCC)⁴⁴.

Omówione przykłady reakcji NATO na działania Rosji przeciwko Ukrainie nie stanowią realnych sposobów na przezwycięzenie kryzysu. Są raczej egzemplifikacją strategii odstraszenia i typowego planu pomocy w zakresie rozwoju konkretnych sfer. Zatem, jedynie atak Rosji na którekolwiek państwo członkowskie NATO znajdujące się w Europie Środkowo-Wschodniej, spowoduje zaangażowanie się Sojuszu w konflikt. W innym przypadku militarna aktywność NATO jest raczej mało prawdopodobna.

STANOWISKO UNII EUROPEJSKIEJ

Tożsame do poglądów NATO krytyczne stanowisko wobec konfliktu na Ukrainie reprezentuje Unia Europejska. Jako instytucja powołana do integrowania społeczności europejskiej na zasadach poszanowania wartości, prawa, wolności człowieka i obywatela ostro potępiła hybrydowy charakter działań Federacji Rosyjskiej. Ponadto, UE nigdy nie poparła aneksji Krymu i uznała ogłoszone przez W. Putina 16 III 2014 roku referendum za nielegalne i niezgodne z przepisami konstytucji ukraińskiej⁴⁵.

Bezpośrednim odzwierciedleniem sprzeciwu wobec aneksji Krymu i destabilizacji Ukrainy była decyzja o wdrożeniu w stosunku do Federacji Rosyjskiej środków ograniczających. Począwszy od marca 2013 roku UE wprowadziła konkretne środki natury dyplomatycznej, indywidualnej i ekonomicznej, które miały ograniczyć zapędy Rosji i utrudnić jej kontakty gospodarcze i polityczne z Zachodem⁴⁶.

Do środków dyplomatycznych należały przede wszystkim: 1) odwołanie szczytu UE–Rosja, zaplanowanego 3 VI 2014 roku oraz podjęcie decyzji przez państwa członkowskie


⁴⁴ Strona internetowa NATO, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf, „Comprehensive Assistance Package for Ukraine” (dostęp: 2.02.2017 r.).

⁴⁵ Strona internetowa gazety „Nasz Dziennik”, <http://www.naszdziennik.pl/swiat/70772,ambasador-ue-zapowiada-odwołanie-szczytu-ue-rosja.html>, „Ambasador Unii zapowiada odwołanie szczytu UE–Rosja” (dostęp: 21.01.2017 r.).

⁴⁶ Strona internetowa Rady Europejskiej, <http://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, „Unijne sankcje w odpowiedzi na kryzys na Ukrainie” (dostęp: 21.01.2017 r.).

o wykluczeniu regularnych spotkań bilateralnych z Rosją; 2) rezygnacja z organizacji szczytu G-8, który miał odbyć się w Soczi i zastąpienie go spotkaniem G-7 w Brukseli oraz kontynuowanie cyklicznych zjazdów w gronie pomniejszonym o Federację Rosyjską; 3) wstrzymanie negocjacji w sprawie przyznania Rosji członkostwa w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, a także Międzynarodowej Agencji Energetycznej.

Sankcje indywidualne polegały na opublikowaniu we wrześniu 2016 roku wykazu osób (152) i podmiotów (37) objętych sankcjami w związku z naruszeniem integralności terytorialnej Ukrainy⁴⁷. Ograniczenia natury indywidualnej wiązały się z zamrożeniem aktywów i zakazem wizowym⁴⁸. W marcu 2014 roku Rada Europejska podjęła decyzję o zamrożeniu aktywów osób odpowiedzialnych za sprzeniewierzenie ukraińskich środków publicznych, przedłużając jednocześnie w marcu 2016 roku czas obowiązywania sankcji.

W odpowiedzi na niezgodną z prawem aneksję Krymu i Sewastopola Rada Europejska ograniczyła stosunki gospodarcze z anektowanymi obszarami, wprowadzając zakaz importu towarów z Krymu i Sewastopola, a także restrykcje handlowo-inwestycyjne w wybranych sektorach gospodarki i projektach infrastrukturalnych. Od grudnia 2014 roku podjęto decyzję o zakazie świadczenia usług turystycznych i zakazie prowadzenia inwestycji na Krymie. ~~Idąc za ciosem,~~  szono embargo na eksport towarów istotnych w sektorach gospodarki związanych z poszukiwaniem, wydobywaniem i produkcją ropy naftowej, gazu i surowców mineralnych. Zakazy miały obowiązywać do 23 IV 2017 roku.

Natomiast sektorowe sankcje gospodarcze wobec Rosji zostały nałożone w lipcu i wrześniu 2014 roku. W głównej mierze polegały na: 1) ograniczeniu dostępu do unijnych pierwotnych i wtórnych rynków kapitałowych dla pięciu istotnych rosyjskich podmiotów finansowych z większościowym udziałem skarbu państwa (Sberbank, Wniesztorbank, Wnieszekonombank), ich spółek zależnych funkcjonujących poza UE, w których owe podmioty posiadały większość udziałów, a także dla trzech rosyjskich konsorcjów energetycznych (Rosnieft', Transnieft', Gazpromnieft') oraz trzech podmiotów przemysłu zbrojeniowego (Uralwagonzawod, Oboronprom, Zjednoczona Kompania Lotnicza); 2) wprowadzeniu embarga na broń i towary podwójnego zastosowania; 3) ograniczeniu dostępu Rosji do strategicznie kluczowych technologii i usług służących wydobywaniu i produkcji ropy naftowej.

W marcu 2015 roku przywódcy państw członkowskich UE podjęli decyzję, aby uzależnić zniesienie obowiązujących sankcji od całkowitego wypełnienia przez Rosję postu-

⁴⁷ Strona internetowa Rady Europejskiej, <http://www.consilium.europa.eu>, „List of persons and entities under EU restrictive measures over the territorial integrity of Ukraine” (dostęp: 21.01.2017 r.).

⁴⁸ Na zaostrzenie sankcji indywidualnych, które uderzałyby w biznes rosyjski poprzez zamrożenie aktywów lub odmowę wiz należała Francja. O dotkliwszy wymiar sankcji wnioskował francuski minister spraw zagranicznych Laurent Fabius. Strona internetowa Forbes, <http://www.forbes.pl/francja-grozi-rosji-wprowadzeniem-ostrzejszych-sankcji,artykuly,172894,1,1.html>, „Francja grozi Rosji wprowadzeniem ostrzejszych sankcji” (dostęp: 22.01.2017 r.).

latów ujętych w porozumieniach z Mińska⁴⁹. Z uwagi na brak realizacji przez Federację punktów obu porozumień Rada przedłużyła ograniczenia do 31 VII 2016 roku. Analogicznie w lipcu 2016 roku proces wdrażania przez Rosję postanowień mińskich sankcje zostały przedłużone do 31 I 2017 roku. Natomiast w trakcie szczytu Rady Europejskiej, który odbył się 15 XII 2016 roku postanowiono wobec bierności Rosji wydłużyć sankcje do 31 VII 2017 roku.

Z kolei restrykcje gospodarcze, podjęte w lipcu 2014 roku, polegały na: 1) wystosowaniu prośby do Europejskiego Banku Inwestycyjnego, aby zawiesił zatwierdzanie nowych operacji finansowania w Rosji; 2) skoordynowaniu stanowisk Rady Dyrektorów Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju w celu zawieszenia finansowania nowych operacji; 3) zawieszeniu niektórych unijnych programów bilateralnej i regionalnej współpracy z Federacją Rosyjską.

Nie ulega wątpliwości, iż najbardziej dotkliwe dla Federacji Rosyjskiej okazały się sankcje finansowe, gdyż osłabiły jej zdolności do zmierzenia się ze skutkami kryzysu związanego z problemami strukturalnymi (dysfunkcyjny surowcowy model rozwoju) oraz gwałtownym załamaniem się cen ropy naftowej w 2014 i 2015 roku. Restrykcje nałożone przez UE przyczyniły się również do zmniejszenia szans na pozyskiwanie kapitału zagranicznego, a tym samym zwiększenia zapotrzebowania na wsparcie ze strony

⁴⁹ Pierwsze porozumienie zostało podpisane 5 IX 2014 r. przez uczestników trójstronnej grupy kontaktowej, składającej się z Ukrainy, Rosji, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) oraz przez przedstawicieli separatystów. Przedmiotem memorandum było zawieszenie broni oraz zapewnienie demilitaryzacji wschodniej części Ukrainy. Kolejny dokument został podpisany 12 II 2015 roku przez prezydentów Ukrainy, Federacji Rosyjskiej, Francji oraz kanclerz Republiki Federalnej Niemiec. Zasadniczym celem porozumienia było podjęcie działań na rzecz rozwiązania konfliktu na wschodzie Ukrainy. W dokumencie określono trzynaście kluczowych punktów zapewniających stabilizację sytuacji, do których zaliczono: 1) pilne wstrzymanie ognia w regionach obwodu donieckiego i ługańskiego; 2) utworzenie bezpiecznej strefy buforowej poprzez demilitaryzację obszaru pod nadzorem OBWE; 3) monitoring zawieszenia broni; 4) przeprowadzenie miejscowych legalnych wyborów; 5) wprowadzenie zakazu prześladowania Ukraińców zaangażowanych w działania w regionach donieckiej i ługańskiej; 6) uwolnienie osób przetrzymywanych niezgodnie z prawem; 7) wdrożenie międzynarodowej pomocy humanitarnej; 8) odbudowę relacji społecznych i ekonomicznych oraz systemu bankowego; 9) przywrócenie kontroli władz ukraińskich nad granicą państwową w strefie konfliktu; 10) wyprowadzenie z obszaru Ukrainy wojsk innych państw oraz nielegalnych grup bojowniczych; 11) przeprowadzenie reformy konstytucyjnej na Ukrainie; 12) przeprowadzenie wyborów lokalnych w regionie donieckim i ługańskim według dotychczasowego prawa ukraińskiego z uwzględnieniem standardów OBWE; 13) aktywizację działań trójstronnej grupy kontaktowej oraz utworzenie grup roboczych do spraw implementacji postanowień porozumień mińskich. Pomimo usilnych starań UE i OBWE Rosja nie wypełniła żadnego z postulatów ujętych w dokumentach, podtrzymując tym samym strategiczne cele wobec Ukrainy i trwale blokując integrację tego państwa z Zachodem. Wypełnienie zobowiązań politycznych jest również kłopotliwe dla władz Ukrainy, gdyż przeprowadzenie wolnych wyborów w samowzających republikach donieckiej i ługańskiej zapewne zakończyłoby się legalną autonomią tych obszarów. Podobnie postulat dokonania zmian w konstytucji Ukrainy grozi pogłębieniem podziału państwa, ze względu na propozycję nadania szczególnego statusu Donbasowi. Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-10/zawieszenie-broni-na-wschodzie-ukrainy>, R. Sadowski, A. Wierzbowska-Miazga, *Zawieszenie broni na wschodzie Ukrainy* (dostęp: 22.01.2017 r.); A. Wilk, T. A. Olszański, W. Górecki, *Porozumienie mińskie – rok gry pozorów* (dostęp: 22.01.2017 r.).


państwa. W wyniku podjętych przez UE działań nastąpił odpływ kapitału i zahamowanie napływu inwestycji portfelowych i bezpośrednich inwestycji zagranicznych do rosyjskiego sektora realnego, zwłaszcza w 2014 roku. Ponadto, zanotowano znaczny spadek zaufania do kapitału rosyjskiego⁵⁰.

Pomimo zastosowania przez UE wielu instrumentów ograniczających aktywność Rosji na arenie międzynarodowej, starania Europy nie przełożyły się na poprawę sytuacji na Ukrainie. Ponadto, oficjalne stanowisko UE w sprawie agresywnej polityki rosyjskiej było rozbieżne w stosunku do poglądów wybranych państw członkowskich, np. Niemiec, które obrały zdecydowany kurs prorosyjski, rezygnując tym samym ze współpracy z USA. W retoryce Niemiec dało się zauważyć zepchnięcie kwestii Ukrainy na dalszy plan, a wypowiedzi czołowych polityków niemieckich cechował daleko idący sceptycyzm wobec rzekomej wojennej polityki NATO w relacjach z Rosją, co zdaniem ministra spraw zagranicznych Niemiec Franka-Walter Steinmeiera mogło prowokować Kreml i stwarzać niebezpieczny pretekst do wojny⁵¹.

Zatem, unijne sankcje gospodarcze jako wyraz sprzeciwu wobec mocarstwowej polityki Rosji były fikcją. Świadczy o tym chociażby wspólna budowa gazociągu Nord Stream II, w którą zaangażowane są Rosja i Niemcy. Przedsięwzięcie o wyraźnym charakterze politycznym zwiększy uzależnienie rynków europejskich od dostaw gazu rosyjskiego, pozostając tym samym w sprzeczności z interesami państw nadbałtyckich. Wszelkie sankcje unijne stracą na znaczeniu w momencie opanowania przez Federację Rosyjską energetycznego rynku unijnego.

Sankcje unijne stają się również niewystarczające w konfrontacji z dążeniami Federacji Rosyjskiej do realizacji euroazjatyckiego projektu integracyjnego, który zdaniem Kremla, miałby stać się realną przeciwwagą dla USA i UE. Rosyjska koncepcja integracji z Azją, po nałożeniu na Rosję sankcji, zyskała głębszy wymiar geopolityczny i stała się swoistą szansą nawiązania nowych relacji handlowych z państwami azjatyckimi, np. Chinami⁵².

KONKLUZJE

Podsumowując rozważania na temat charakteru wojny hybrydowej na terytorium Ukrainy i analizując percepcję konfliktu przez NATO, UE oraz Federację Rosyjską, daje się zauważyć wyraźną zbieżność stanowisk NATO i UE w krytycznej analizie  ny hy-

⁵⁰ Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-03-24/konsekwencje-zachodnich-sankcji-finansowych-dla-gospodarki>, M. Domańska, S. Kardaś, *Konsekwencje zachodnich sankcji finansowych dla gospodarki Rosji* (dostęp: 3.02.2017 r.).

⁵¹ Strona internetowa BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-europe-36566422>, „German minister warns Nato against »warmongering«” (dostęp: 4.02.2017 r.).

⁵² Strona internetowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, https://www.pism.pl/files/?id_plik=19044, *Sankcje i Rosja*, red. J. Cwiek-Karpowicz, S. Secieru, PISM, Warszawa 2015, s. 103.

brydowej i mocarstwowych zapędów Rosji. Zarówno Sojusz, jak i UE podjęły określone, mniej lub bardziej efektywne, działania będące wyrazem krytyki wobec agresywnej aktywności Kremla. Nie można jednoznacznie stwierdzić, czy i które działania odgrywają kluczową rolę w procesie rozwiązania kryzysu na Ukrainie. Podczas gdy Unia zastosowała środki ograniczające bezpośrednio Rosję, Sojusz opowiedział się za środkami naprawczymi skierowanymi do Ukrainy. Nie jest możliwa wiarygodna ocena posunięć obu podmiotów, gdyż działanie każdego z nich było ukierunkowane na osiągnięcie odmiennego celu, wykluczającego reakcję militarną. Żadne ze środków podejmowanych przez NATO i UE nie stanowiły jasnego i stanowczego przekazu dla Rosji, że ryzyko i koszty związane z kontynuacją akcji wojskowych mogą znacznie przewyższać możliwe korzyści i w związku z tym należy poszukiwać nowego sposobu rozwiązania kryzysu.

Nieefektywność działań Zachodu i bierność militarna (podyktowana niechęcią do zaostrożenia konfliktu) zdeterminowały poniekąd stanowisko Federacji Rosyjskiej w zakresie pojmowania sytuacji we wschodniej Ukrainie. W opinii Rosji, wojna hybrydowa jest pochodną działań Zachodu, które ewidentnie godzą w fundamentalne interesy Federacji, stanowiąc zagrożenie dla jej bezpieczeństwa, gwarancji przetrwania i swobody rozwoju.

W rosyjskiej percepcji wojny hybrydowej daje się zauważyć tendencje do łączenia trzech istotnych wymiarów działań hybrydowych: 1) propagandowego; 2) technologicznego; 3) geopolitycznego. Dopiero jednoczesne uwzględnienie tych trzech wyznaczników gwarantuje Rosjanom zdecydowaną przewagę nad przeciwnikiem, zarówno w przestrzeni cybernetycznej, informacyjnej, psychologicznej, geograficznej, jak i ekonomicznej⁵³. Wszelkie zagrożenia opisywane przez Zachód jako asymetryczne, w rosyjskiej percepcji wojny hybrydowej są bezpośrednią odpowiedzią Federacji na dążenia USA do utrzymania unipolarnego podziału świata. Działania Rosji, uznane przez społeczność międzynarodową za wojnę hybrydową i ostro potępiane przez państwa NATO i UE, są w opinii Kremla jedynie przykładami uzasadnionej obrony bezpieczeństwa obywateli rosyjskich przed ekspansją NATO i EU, które w sposób jawny chcą poszerzyć strefę swoich wpływów o państwa azjatyckie.

Zakłamaną narracją rosyjską celowo ma wzbudzić wśród społeczności międzynarodowej poczucie winy i przedstawić Rosję w pozycji osaczonego, mającego prawo do obrony racji stanu. Joanna Darczewska wspomina wręcz o syndromie obłączonej twierdzy – dążeniu do zapewnienia własnego bezpieczeństwa za wszelką cenę, nawet kosztem

⁵³ Strona internetowa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, <http://www.abw.gov.pl/pl/pbw/publikacje/przeglad-bezpieczenstwa-4/1213,Przeglad-Bezpieczenstwa-Wewnetrznego-WYDANIE-SPECJALNE.html>, M. Wojnowski, *Mit „wojny hybrydowej”. Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego – WYDANIE SPECJALNE”, s. 20 (dostęp: 20.01.2017 r.).

stabilności innych państw, nie wykluczając w relacjach z nimi stosowania siły, presji, militaryzacji sfery społecznej i politycznej, a także zasady ograniczonej suwerenności⁵⁴.

Wspomniane specyficzne cechy zachowania Rosji względem pozostałych podmiotów stosunków międzynarodowych zdeterminowały debatę naukową, której przedmiotem uczyniono deprecjonowanie statusu Rosji jako państwa federacyjnego i demokratycznego, zastępując go określeniem „wojskowe państwo unitarne”. Dlatego też potrzeba zmiany statusu państwowego Rosji wynika z wyraźnych inklinacji totalitarnych, autorytarnych, a także centralistycznych władz Kremla⁵⁵.

Niemniej jednak, pomimo odmiennych wizji wojny hybrydowej na Ukrainie, nasuwa się ogólna konstatacja, iż cechami kluczowymi oraz atrybutami nowej formy walki są bez wątpienia: dominacja, szybkość, eskalacja, spryt, komputeryzacja, nieliniowość⁵⁶, a także powszechna militaryzacja mediów społecznościowych. Ponadto, jak słusznie zauważyli specjaliści NATO, obawa przed potencjalnym zagrożeniem prowadzi zazwyczaj do eskalacji konfliktu. Siły rosyjskie przejmując kontrolę nad sferą informacyjną, zapewniły sobie znaczną przewagę w tej dziedzinie nad zdezorientowanym przeciwnikiem.

Rosjanie zagwarantowali sobie dominację organizując na znacznym obszarze Ukrainy punkty kontrolne, demonstrując nowoczesne wyposażenie i zdolności sił. Operacja została zrealizowana w tempie błyskawicznym⁵⁷ przy użyciu wsparcia lokalnej ludności rosyjskojęzycznej. Stronie rosyjskiej sprzyjały również zmiana rządu w Kijowie oraz brak chęci odpowiedzi na rosyjskie prowokacje działań wojskowych⁵⁸.

Należy również wspomnieć, iż wojna przeciwko Ukrainie, a w konsekwencji aneksja Krymu do Federacji Rosyjskiej, nie została formalnie ogłoszona. Krym został zajęty przez wojska rosyjskie w czasie pokoju, a żołnierze ukraińscy poddani presji psychologicznej byli zmuszani przez rosyjskie siły specjalne do dezercji. Specnaz działał w sposób szybki i zdecydowany, wspierał działania propagandowe. Podejmując współpracę z miejscową ludnością prorosyjską, dzielił społeczeństwo Ukrainy w celu prowadzenia wyrafinowanej kampanii dezinformacyjnej. Ponadto, Rosjanie mobilizowali cywilów do realizacji konkret-

⁵⁴ Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_50_pl_diabel_tkwi_net.pdf, J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, s. 7–8 (dostęp: 19.01.2017 r.).


⁵⁵ O. Wasiuta, *Geneza pojęcia...*, s. 30.

⁵⁶ Ibidem, s. 28.

⁵⁷ Putin planując aneksję Krymu, nie przewidywał długotrwałego działania. Skupił się na strategii *blitzkrieg*, zdobył Krym i przeprowadził referendum. Takie działania były podyktowane przede wszystkim dążeniem do ograniczenia kosztów materialnych, które mogła zapewnić jedynie szybka i zdecydowana operacja. J. Felsztynski, M. Stanczew, *Trzecia wojna światowa? Bitwa o Ukrainę*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2015, s. 328.

⁵⁸ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, wrzesień 2014, s. 26 (dostęp: 17.01.2017 r.).

nych celów. Tworzone przez najemników grupy samoobrony chętnie angażowały się w akcje wojskowe przeciwko Ukrainie⁵⁹.

Wojna na terytorium Ukrainy, pomimo okrucieństwa i licznych cech charakterystycznych dla koncepcji makiawelizmu („Cel uświęca środki”), stała się cennym doświadczeniem dla całej społeczności międzynarodowej. Można wymienić sześć najbardziej istotnych spostrzeżeń⁶⁰, które winny stać się przedmiotem dyskursu politycznego i społecznego 

Po pierwsze, informacja jest potężnym narzędziem wpływu, które przesądza o wyniku współczesnych konfliktów i relacji pomiędzy podmiotami areny międzynarodowej. Wykorzystanie przez Rosjan wojny informacyjnej nie jest nową taktyką, jednakże daje się zauważyć wzrost intensywności tzw. militaryzacji informacji (ang. *Weaponization of information*), która stała się kluczowym zagrożeniem dla państw współczesnych⁶¹. Dlatego też zarówno NATO, jak i UE muszą podjąć zdecydowane i efektywne działania na rzecz dostosowania swoich strategii do nowej rzeczywistości, którą cechuje przewaga informacji nad starciem z wykorzystaniem broni konwencjonalnej. Jakikolwiek przejawy bierności Zachodu sprzyjają mocarstwowym zapędom Rosji i stwarzają zagrożenie dla państw, których terytoriów, z racji zaszciości historycznych, może domagać się wkrótce Rosja.

Po drugie, Rosjanie umiejętnie wykorzystali nowoczesne sposoby prowadzenia wojny w XXI w., wspierając operacje tradycyjne kampanią informacyjną, cyberprzestępczością i działalnością Specnazu⁶². Nieetyczne metody i narzędzia, z których korzysta Federacja Rosyjska powodują, iż legalne działania Zachodu stają się niewystarczające i nieefektywne w konfrontacji z Rosją. Potrzebne są zdecydowane działania w postaci zapewnienia Ukrainie wsparcia wojskowego, które w realny sposób mogłoby zapobiec agresji.

Rosja w swoich działaniach kieruje się własnymi potrzebami, uciekając się do oszustwa. Dąży do odwrócenia uwagi Zachodu, aby opóźnić niekorzystne dla niej procesy. Fakt, iż NATO i UE działają na zasadach transparentności i prawdy, nie oznacza konieczności uwzględniania tychże reguł przez Rosję. Nie ulega wątpliwości, iż nielegalna i nieetyczna aktywność Federacji Rosyjskiej będzie wymagała od całej społeczności międzynarodowej podjęcia długofalowych i przemyślanych działań, wymagających dużego zaangażowania i wysiłku zarówno ze strony NATO, UE, jak i rządu ukraińskiego.

⁵⁹ Ibidem, s. 28.

⁶⁰ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia’s Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, wrzesień 2014, s. 32–34 (dostęp: 17.01.2017 r.).

⁶¹ Strona internetowa Center for European Policy Analysis, http://cepa.org/files/?id_plik=1896, E. Lucas, B. Nimmo, *CEPA Infowar Paper No. 1 Information Warfare: What Is It and How to Win It?*, Listopad 2015, s. 5 (dostęp: 31.01.2017 r.).

⁶² Strona internetowa Uniwersytetu w Helsinkach, http://www.helsinki.fi/aleksanteri/english/publications/presentations/papers/ap_1_2016.pdf, B. Renz, H. Smith, *Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label*, „Papers Aleksanteri” 2016, nr 1, s. 7 (dostęp: 21.01.2017 r.).

Po trzecie, retoryka rosyjska oraz sposoby i metody prowadzenia wojen znajdują wyraz w kluczowych dokumentach polityki strategicznej i są oparte w głównej mierze na pamięci historycznej oraz swoistym mesjanizmie narodowym⁶³, zgodnie z którym powinno nastąpić zjednoczenie Eurazji z naturalną przewagą Rosjan – narodu wybranego i zdolnego do decydowania o ładzie światowym. Doktrynalna koncepcja walki informacyjnej, którą dogłębnie przeanalizowała Joanna Darczewska, „usprawiedliwia” poniekąd działania hybrydowe Rosji, jednocześnie nadając im charakter ideowy. Bowiem wojna informacyjna jest traktowana przez Federację Rosyjską w kategoriach wojny ideologicznej, z nieograniczonym arsenałem jawnych i ukrytych metod jej prowadzenia. Wojna informacyjna w rosyjskim ujęciu doktrynalnym, rozumiana jako walka samodzielna i wsparcie dla szerszych działań zbrojnych, umożliwi rozwiązanie starych problemów nowoczesnymi technikami⁶⁴, niekoniecznie usankcjonowanymi prawem międzynarodowym.

Po czwarte, kryzys na Ukrainie jest rezultatem długoterminowej strategii Federacji Rosyjskiej, a zdaniem samych Rosjan winę za sytuację w tej części świata ponoszą USA i zwolennicy amerykańskiej wizji jednobiegunowego podziału świata.

Po piąte, hybrydowość konfliktu nie musi zapewnić Rosji zamierzonych celów, zwłaszcza w sytuacji, gdy rząd w Kijowie odrzuci uczestnictwo w Eurazji na warunkach rosyjskich i zdecyduje się na współpracę z Zachodem.

Po szóste, można pokusić się o stwierdzenie, że tzw. zimna wojna nie dobiegła końca, a zmieniła jedynie narzędzie walki i wywierania wpływu na przeciwniku, zastępując broń atomową kampanią dezinformacyjną, wojną psychologiczną i cyberprzestępczością. Algorytm wywierania wpływu na proces decyzyjny wroga obejmuje przede wszystkim systematyczną grę, polegającą na celowym zniekształcaniu informacji, przekazywaniu fałszywych danych oraz innych działaniach na rzecz zneutralizowania myślenia operacyjnego przeciwnika⁶⁵. Redefinicja paradygmatu prowadzenia działań zbrojnych w XXI wieku znalazła zatem odzwierciedlenie w nowej doktrynie wojennej Federacji Rosyjskiej z 2014 roku, która uwzględnia obligatoryjną, zdaniem Kremla, modernizację sił zbrojnych i dostosowanie ich zdolności bojowych do niepewnego środowiska geopolitycznego.

Od czasu upadku bipolarnego podziału świata władze rosyjskie nie kryją swoich starań na rzecz odbudowy potęgi, zarówno w dziedzinie gospodarczej, jak i militarnej,

⁶³ O wpływie etnos, duchowości rosyjskiej i Cerkwi na strategię wojenną Rosji wspomina Tatiana Graczowa, w której kręgu zainteresowań pozostają kwestie geopolityczne oraz wymiar współczesnych wojen. K. Kraj, *Kryzys ukraiński. Nowe spojrzenie na wojnę – z rosyjskiej perspektywy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe. Przemiany systemu bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI w.” 2015, nr 2, s. 31–32.

⁶⁴ Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_50_pl_diabel_tkwi_net.pdf, J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, s. 15–16 (dostęp: 19.01.2017 r.).

⁶⁵ Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence, <http://www.stratcomcoe.org/msnegovaya-putins-information-warfare-ukraine>, M. Snegovaya, *Putin's Information Warfare in Ukraine*, s. 14 (dostęp: 22.01.2017 r.).

o czym świadczą permanentne manifestowanie zdolności bojowych sił zbrojnych Federacji oraz uciekanie się w konfliktach do rozwiązań niekonwencjonalnych, tak jak miało to miejsce w przypadku działań hybrydowych na terytorium Ukrainy od 2014 roku. Chęć powrotu Rosji do okresu świetności imperium sowieckiego stanowi pochodną zwiększenia potencjału ekonomiczno-militarnego, nie wykluczając otwarcia się na państwa azjatyckie.

Jak twierdzi NATO, wyraźny zwrot Rosji w kierunku Azji jest w zasadzie jedynie środkiem do osiągnięcia bardziej ambitnego celu, jakim jest władza globalna. Jednakże zanim plan Kremla się ziści, Rosja musi stać się potęgą regionalną z wyraźną przewagą w sferze politycznej, społecznej, ekonomicznej i militarnej. Jedynie silna regionalnie Federacja Rosyjska będzie mogła stać się godnym rywalem Zachodu. Dlatego też Rosjanie efektywnie korzystają ze wszystkich możliwych narzędzi polityki, zarówno *soft*, jak i *hard power*⁶⁶, uciekając się między innymi do skutecznej wojny psychologiczno-informacyjnej.

Wysiłki Federacji Rosyjskiej zmierzają ewidentnie do całkowitej rewizji pozimnowojennego ładu światowego, na zasadach narzuconych przez Rosję i nie powinny zostać zbagatelizowane przez NATO i UE.

BIBLIOGRAFIA

Publikacje zwarte

- Felsztynski J., Stanczew M., *Trzecia wojna światowa? Bitwa o Ukrainę*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2015.
- Golda-Sobczak M., *Krym jako przedmiot sporu ukraińsko-rosyjskiego*, Silva Rerum, Poznań 2016.
- Ratray G. J., *Wojna strategiczna w cyberprzestrzeni*, przekł. J. B. Szporko, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 2001.

Artykuły naukowe

- Eberhardt P., *Rosyjski eurazjyzm i jego konsekwencje geopolityczne*, „Przegląd Geograficzny” 2005, t. 72, z. 2.
- Gruszczak A., *Hybrydowość współczesnych wojen – analiza krytyczna*, [w:] *Asymetria i hybrydowość. Stare armie wobec nowych konfliktów*, red. W. Sokała, B. Zapała, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2011.
- Herasymenko V., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec obszaru postradzieckiego w świetle paradygmatu realistycznego*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, t. 18.

⁶⁶ Strona internetowa Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, http://www.iesw.lublin.pl/rocznik/pliki/Rocznik_2014-217.pdf, A. Szabaciuk, *Euroazjatycki projekt integracyjny Władimira Putina: szanse i zagrożenia*, [w:] *Rosja Putina – Ukraina – Europa: geopolityka, bezpieczeństwo, gospodarka*, red. T. Stępniewski, A. Gil, A. Szabaciuk, A. Visvizi, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, 2014, z. 5, s. 75–76 (dostęp: 20.01.2017 r.).

Kaszuba M., *Nowy wymiar współczesnej wojny*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo militarne*, red. M. Kubiak, A. Turek, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Warszawa–Siedlce 2012.



Wasiuta O., *Geneza pojęcia i zmiany podejścia do wojny hybrydowej w zachodnim dyskursie politycznym i wojskowym*, „Przegląd Geopolityczny” 2016, nr 17.

Wojnowski M., *Koncepcja „wojny nowej generacji” w ujęciu strategów Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13.

Źródła internetowe

Strona gazety internetowej „Wzгляд”, <http://vz.ru/politics/2014/12/29/722699.print.html>, „HATO – наш главный геополитический противник” (dostęp: 21.01.2017 r.).

Strona internetowa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, <http://www.abw.gov.pl/pl/pbw/publikacje/przegląd-bezpieczenstwa-4/1213>, Przegląd-Bezpieczenstwa-WewNetrznego-WYDANIE-SPECJALNE.html, M. Wojnowski, *Mit „wojny hybrydowej”. Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX–XXI wieku*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego – Wydanie specjalne”, s. 20, (dostęp: 20.01.2017 r.).

Strona internetowa Biura Bezpieczeństwa Narodowego, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/DoktrynaFederacjiRosyjskiej.pdf>, „Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej” (dostęp: 21.01.2017 r.).

Strona internetowa Center for European Policy Analysis, http://cepa.org/files/?id_plik=1896, E. Lucas, B. Nim-mo, CEPA Infowar Paper No. 1 Information Warfare: What Is It and How to Win It?, Listopad 2015 (dostęp: 31.01.2017 r.).

Strona internetowa Forbes, <http://www.forbes.pl/francja-grozi-rosji-wprowadzeniem-ostrzejszych-sankcji,artykuly,172894,1,1.html>, „Francja grozi Rosji wprowadzeniem ostrzejszych sankcji” (dostęp: 22.01.2017 r.).

Strona internetowa gazety „Nasz Dziennik”, <http://www.naszdziennik.pl/swiat/70772,ambasador-ue-zapowiada-odwolanie-szczytu-ue-rosja.html>, „Ambasador Unii zapowiada odwołanie szczytu UE–Rosja” (dostęp: 21.01.2017 r.).

Strona internetowa Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, http://www.iesw.lublin.pl/rocznik/pliki/Rocznik_2014-217.pdf, A. Szabaciuk, *Euroazjatycki projekt integracyjny Władimira Putina: szanse i zagrożenia*, [w:] *Rosja Putina – Ukraina – Europa: geopolityka, bezpieczeństwo, gospodarka*, red. T. Stępniewski, A. Gil, A. Szabaciuk, A. Visvizi, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, 2014, z. 5 (dostęp: 20.01.2017 r.).

Strona internetowa International Centre for Defence and Security, <https://www.icds.ee/publications/article/the-challenges-of-hybrid-warfare/>, E. Hunter, P. Pernik, *The Challenges the Hybrid Warfare*, Estonia 2015 (dostęp: 10.01.2017 r.).

Strona internetowa Narodowego Centrum Studiów Strategicznych, <http://ncss.org.pl/pl/aktualnosc/781-flanka-wschodnia-a-postanowienia-szczytu-nato-w-warszawie-komentarz-narodowego-centrum-studiow-strategicznich.html>, „Flanka wschodnia a postanowienia szczytu NATO w Warszawie – komentarz Narodowego Centrum Studiów Strategicznych” (dostęp: 4.02.2017 r.).

Strona internetowa NATO:

- http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#piracy, „Warsaw Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016” (dostęp: 30.01.2017 r.).
- http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117919.htm, „ESDP and NATO: better cooperation in view of the new security challenges” (dostęp: 22.01.2017 r.); „Deputy Secretary General: NATO–EU cooperation is more important than ever” (dostęp: 22.01.2017 r.).
- http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf, „Comprehensive Assistance Package for Ukraine” (dostęp: 2.02.2017 r.).

Strona internetowa NATO StratCom Centre of Excellence:

- <http://www.stratcomcoe.org/social-media-tool-hybrid-warfare>, „Social Media as a Tool of Hybrid Warfare” (dostęp: 17.01.2017 r.).
- <http://www.stratcomcoe.org/social-medias-role-hybrid-strategies-author-thomas-elkjer-nissen>, T. E. Nissen, *Social media's role in „Hybrid Strategies”* (dostęp: 17.01.2017 r.).
- <http://www.stratcomcoe.org/thomas-nissen-weaponization-social-media>, T. Nissen, *The Weaponization Of Social Media*, Kopenhaga 2015 (dostęp: 19.01.2017 r.).
- <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-information-campaign-against-ukraine>, „Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine, Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives”, Wrzesień 2014 (dostęp: 17.01.2017 r.).
- <http://www.stratcomcoe.org/msnegovaya-putins-information-warfare-ukraine>, M. Snegovaya, *Putin's Information Warfare in Ukraine* (dostęp: 22.01.2017 r.).

Strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich:

- <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-03-24/konsekwencje-zachodnich-sankcji-finansowych-dla-gospodarki>, M. Domańska, S. Kardaś, *Konsekwencje zachodnich sankcji finansowych dla gospodarki Rosji* (dostęp: 3.02.2017 r.).
- <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2009-12-20/rosyjski-rewizjonizm-wobec-zachodu>, M. Kaczmarek, *Rosyjski rewizjonizm wobec Zachodu*, OSW, Warszawa 2009 (dostęp: 18.01.2017 r.).

- https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_50_pl_diabel_tkwi_net.pdf, J. Darczewska, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji* (dostęp: 19.01.2017 r.).
- <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-09-10/zawieszenie-broni-na-wschodzie-ukrainy>, R. Sadowski, A. Wierzbowska-Miazga, *Zawieszenie broni na wschodzie Ukrainy* (dostęp: 22.01.2017 r.).
- <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-02-10/porozumienie-minskie-rok-gry-pozorow>, A. Wilk, T.A. Olszański, W. Górecki, *Porozumienie mińskie – rok gry pozorów* (dostęp: 22.01.2017 r.).

Strona internetowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych:

- https://www.pism.pl/files/?id_plik=777, R. Śmigielski, M. Terlikowski, *Wojskowe środki budowy zaufania i bezpieczeństwa w Europie – stan obecny i perspektywy*, Biuletyn PISM nr 70, 2009 (dostęp: 30.01.2017 r.).
- https://www.pism.pl/files/?id_plik=19044, *Sankcje i Rosja*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, PISM, Warszawa 2015.

Strona internetowa Polskiej Agencji Prasowej, <http://www.pap.pl/aktualnosci/swiat/news,452116,wszedl-w-zycie-rosyjski-plan-obrony-na-lata-2016-20.html>, „Wszedł w życie rosyjski plan obrony na lata 2016–2020” (dostęp: 21.01.2017 r.).

Strona internetowa Prezydenta Federacji Rosyjskiej:

- <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>, „Address by President of the Russian Federation March 18, 2014” (dostęp: 18.01.2017 r.).
- <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, „Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy February 10, 2007”, (dostęp: 18.01.2017 r.).

Strona internetowa Rady Europejskiej:

- <http://www.consilium.europa.eu>, „List of persons and entities under EU restrictive measures over the territorial integrity of Ukraine” (dostęp: 21.01.2017 r.).
- <http://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, „Unijne sankcje w odpowiedzi na kryzys na Ukrainie” (dostęp: 21.01.2017 r.).

Strona internetowa Tass Russian News Agency, <http://tass.com/archive/672082>, „Russia may form cyber command – Rogozin” (dostęp: 3.02.2017 r.).

Strona internetowa Uniwersytetu w Helsinkach, http://www.helsinki.fi/aleksanteri/english/publications/presentations/papers/ap_1_2016.pdf, B. Renz, H. Smith, *Russia and Hybrid Warfare – going beyond the label*, „Papers Aleksanteri” 2016, nr 1, s. 7 (dostęp: 21.01.2017 r.).

STRESZCZENIE

Wojna hybrydowa, łącząca konwencjonalne i niekonwencjonalne metody walki zyskała szerszego znaczenia w związku z działaniami Rosji przeciwko Ukrainie. Najbardziej skutecznymi narzędziami walki w XXI wieku stały się wojna informacyjna, militaryzacja mediów społecznościowych, propaganda. Rosja zyskała zdecydowaną przewagę nad Ukrainą, wykorzystując w walce wspomniane elementy.

W artykule przedstawiono oblicze wojny hybrydowej na terytorium Ukrainy, posiłkując się stanowiskiem Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej oraz Federacji Rosyjskiej. Szczególną uwagę poświęcono aspektom pozamilitarnym kryzysu na Ukrainie. Analiza percepcji wojny hybrydowej przez Rosję pozwala skonstatować, iż wojna informacyjna Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie nie dobiegła końca i prawdopodobnie Rosja, gromadząc siły, będzie podejmować liczne próby, aby zaatakować ponownie z użyciem bardziej wyszukanych i skutecznych technik informacyjnych.

Autorka podjęła próbę analizy, w jakim stopniu NATO i UE są w stanie odpowiedzieć na wyzwania związane z wojną hybrydową, które nie mieszczą się w tradycyjnym rozumieniu konfliktów zbrojnych.

Słowa kluczowe: wojna hybrydowa, militaryzacja mediów społecznościowych, propaganda, wojna informacyjna, dezinformacja

SUMMARY

After Russia's information campaign against Ukraine hybrid warfare with its military and non-military tools has gained major significance. Undoubtedly, information warfare, weaponization of social media, propaganda and disinformation have become the most effective ways of warfare.

The paper refers to the definition of hybrid warfare against Ukraine, taking into account the position of NATO, European Union and the Russian Federation. Particular attention was paid to the non-military aspects of the crisis in Ukraine. The Russia's information warfare is by no means over and it is likely that Russia re-accumulating forces will attempt to strike again with more sophisticated and effective informational tactics.

The author has made an attempt to analyze about the degree to which NATO and European Union can respond to the challenges of hybrid warfare that fall outside of the classically defined military conflicts.

Key words: hybrid warfare, weaponization of social media, propaganda, information warfare, disinformation